

Kako v resnici varujemo naravo

Jurij Dobravec

Če mi je dano, da smem razmišljati o nečem tako velikem in popolnem, kot je narava, se moram zavedati silne omejenosti miselnega, kaj šele besednega zaklada človeka in zato z vso ponižnostjo uporabljati to skromno orodje: misel in besedo. Lahko bi dopolnil Cankarja, da le za vsako deveto stvar obstaja beseda. Tudi misli in čutenja ne dajejo človeku spoznati vsega, kar se v stvarstvu resnično dogaja. Narava je preprosto popolna in popolno preprosta. Verjamem, da je v tej popolnosti ustvarjena tako, da se zna sama razvijati, celo to, da Bog do sedaj v njej ni delal nobenih popravkov. Že v začetku je predvidel ves razvoj, vključno s pojavom življenja in človeka. Začetek vsega je mišljen kot astrofizikalni pojav v prostoru in času (brezčasovnost Boga seveda ni vezana nanj). Preprostost narave je v tem, da se zna z lastnimi mehanizmi prilagajati in razvijati navkljub skrenitvam njenih posameznih delov. Bolj pomembno ji je življenje kot tako, kot pa živost njenih časovno omejenih bitij.

Razumski in doživljajski pogled. V človeku sta se v teku zgodovine (sapiientnega dela evolucije) razvila vsaj dva načina sprejemanja narave: doživljajski in razumski.

Verjetno je doživljanje prvobitnejši odnos do narave. Človek naravo sprejema kot dano dejstvo, pogosto kot neobvladljivo krutost ali pa kot neizmerno lepoto. Ne zanimajo ga vzroki za tako stanje, ampak se mu predaja. Doživljanje je lahko celo nezavedno - ali drugače rečeno, sploh ne opazimo, da narava obstaja; pusti nam le vtis. Podobno kot na zelo dobrem koncertu, ko sploh ne opazimo glasbenikov, ampak le veličino glasbe. Prav zato je popolnost narave nekatere pripeljala v panteizem, da Stvarnika sploh ne opazijo, druge pa prav nasprotno do tega, da Stvarnika doživljajo.

Razvoj razuma je omogočil še drug pristop do narave, ki prvega dopolnjuje in končno pripelje človeka do enakih spoznanj. Človek se je ob navideznih disharmonijah v naravi začel spraševati po vzroku. Ni izključeno, da je bil razvoj razuma pri človeštvu pove-

zan s spoznavanjem teh neskladij. Razvila se je znanost, naravo-slovne in družboslovne vede, ki so danes razvejane v veliko panog in specialnosti. Ker je človekov osebni razum premajhen za sprejemanje celote človeškega razuma, je bila ta razvejitev nujna. Zadnja desetletja pa opažamo zanimiv pojav: posamezne vede težijo skupaj - iz spoznanj ozkih področij želi človeštvo sestaviti celosten pogled na dogajanje okoli nas (z nami vred). Razvija se ekologija.

Ekologija in sorodniki. Ekologija je znanost, ki se ukvarja z življenjskimi pojavi in njihovim okoljem. Kot stroka izvira iz biologije. Vse gleda z vidika življenjskih pojavov, torej kako okolje vpliva na živo bitje, delno tudi obratno. V javnem mnenju se je pomen ekologije zožil na odnos človeka do okolja. Nekateri celo menijo, da se ekologija ukvarja le z odpadki, za katere je kriv človek, in z ničemer drugim. Verjetno je do tega prišlo zaradi enačenja prevodov angleških besed *ecological* in *enviromental*. Slednji naj bi veljal bolj v smislu človekovega okolja oziroma varovanja le-tega. Tretji izraz za to je varstvo narave. Ta besedni sklop je vsebinsko zelo neroden, saj nam ni jasno, pred kom ali čem naj naravo varujemo, če je vendar narava vse okoli nas, živo in neživo in še mi zraven. V ozadju je spoznanje, da je edino možen dejavnik človek in da gre tu torej za varovanje prvobitne narave pred človekovim nasiljem.

Vse te izraze bi veljalo postaviti v hierarhično zaporedje: ekologija - varstvo narave - varstvo okolja - odpadki.

Človekov odziv na naravo ali sedanje stanje

Iz obeh načinov sprejemanja narave, torej doživljajskega in razumskega in morda še kakšnega, se je v človeku kot posamezniku z ene strani v odnosu do narave in Stvarnika izoblikovalo čudenje in strahospoštovanje, z druge strani pa upornost proti njima.

Človeški in naravni zakoni. Kljub globokem, včasih že zakritem védenju, da smo proti naravi dolgoročno brez moči, oziroma je imamo le toliko, kolikor nam jo je ta ista narava dala v teku razvoja, se ji pogosto strašno upiramo. Razum se nam je razvil v tolikšni meri, da nam daje občutek večje moči. Sposoben je proizvesti stvari, ki trajajo dlj kot človeško življenje in se zdijo

posamezniku skoraj večne. Občutek moči je verjetno povezan tudi z izvirnim grehom - biti kakor Bog.

Z razvojem demokracije vedno bolj pričakujemo in celo zahtevamo od narave, da dela kompromise. Ne moremo doumeti, da je demokracija zgolj lastnost človeka (človeštva) in da narava ne more spreminjati zakonov. Pri svojem poklicnem delu se večkrat srečujem s takimi "demokrati", na primer predstavniki industrije, ki od reke, ki jo industrija onesnažuje, pričakujejo razumevanje, češ, mi smo storili svoje, ko smo zgradili čistilno napravo, zdaj si pa ti na vrsti. Podobno kot otrok reče očetu ali materi, ki vse od spočetja skrbita zanj: očistil sem čevlje, zdaj pa spet ti delaj. Kompromis je možen s človekom, ki se z naravo strokovno ukvarja, ne vem pa, komu bi to koristilo. Človeške zakone določamo, naravne pa odkrivamo. Idealno bi bilo, da bi bili človeški zakoni čim bolj usklajeni z naravnimi. V Sloveniji žal ni bil prejet edinstven predlog s področja naravovarstva: "Narava, katere sestavni in soodvisni del je tudi človek, je načeloma nedotakljiva," drugače rečeno, življenje je sveto v vseh svojih oblikah.

Zakoni žive in nežive narave. Podobno kot površno razumemo razlike med družbenimi in naravnimi zakoni, znotraj naravnih zakonov slabo poznamo razlike med fizikalnimi in biološkimi zakoni.

Velike težave imamo pri postavljanju norm. Gre za najvišje dovoljene koncentracije snovi, na primer strupov v vodi. Na fizikalnokemijskih in zdravstvenih ustanovah večinoma ne upoštevajo, da v vodi živijo še druga živa bitja, ki so tako v ekosistemu kot v širšem smislu gotovo pomembna. Problem je tudi v tem, da te snovi in drugi dejavniki (npr. temperatura, druge fizikalne lastnosti...) na naravo delujejo sinergistično, kar pomeni, da učinek dveh snovi ni nujno vsota njunih posameznih učinkov (taki primeri so v živih sistemih sploh redki): lahko je več, celo zmnožek, lahko pa manj, tudi izničenje.

Zavedati se moramo, da vsaka akcija povzroči določeno reakcijo v naravi. Če pade šivanka na tla, tudi Zemlja v bistvu pade proti šivanki. Premik Zemlje je sorazmerno manjši. Odzivi v živi naravi pa niso nujno sorazmerni z vplivom. Prav ta razlika med fizikalnimi in biološkimi zakoni nas pogosto zavede, da gremo predaleč. Tako se na primer jezerski ekositem brez vidnih sprememb lahko dalj časa prilagaja na onesnaženje, ker je v tako

imenovanem dinamičnem ravnovesju. Ko pa procesi v vodi ne morejo več zdržati tega ravnovesja, se ravnovesje poruši in nastane ekološka katastrofa.

Samočistilnost narave. Pogosto res spregledamo dejtvo, da se narava kratkoročno in dolgoročno prilagaja raznim skrajnostim, ki jih izzovejo različni vzroki. Imá torej visoke samočistilne sposobnosti. Kratkoročno s puferskimi sistemi in prilagodljivostjo posameznih bitij ali vrst, dolgoročno pa s selekcijo. Na področju odpravljanja onesnaževanja s strani človeka se pokažejo v drugačni luči marsikateri ukrepi, ki jih izvajamo.

Za naravo je veliko težje, celo neznosno vsako koncentriranje predmetov iz enake snovi. Prav to pa mi počnemo. Tri opazanja: Naravni mehanizmi bodo lažje predelali smeti, če bodo te enakomerno razmetane po naravi. Klasična čistilna naprava zmanjšuje vpliv samo na področju, kjer stoji, ker nesnago v bistvu le dislociramo; v primeru okvare tujek v tistem okolju povzroči večje razdejanje, kot ob enakomernem izpuščanju, ko se npr. reka sproti prilagaja. Radioaktivni elementi so neprimerno manj nevarni, če ostanejo v rudi (tam jih ni veliko), kot koncentrirani v jedrskih reaktorjih.

Antropocentrizem. Kratkoročno gledano so zgornji trije primeri prav absurdni. Naj torej puščamo smeti vsevprek, naj ne čistimo odplak in naj ne uporabljamo te vrste energije? Težava je v nas samih, ker s takimi ukrepi rešujemo samo sebe in še sebe le kratkoročno. Vsi so pisani na (za) kožo človeka, z estetskega, zdravstvenega ali varnostnega vidika, neupoštevajoč ostala živa bitja. Pa ne le to. Izkaže se, da večina ukrepov sodi v rubriko odstranjevanja posledic, ki so bile glede na naravne zakone predvidljive. Naše, človeško nespoštovanje stvarstva se v tem zelo neposredno pokaže, kajti od vzrokov onesnaževanja (človeko upiranje naravi) do posledic obstaja veriga reakcij, ki naravo in živa bitja v njej neposredno prizadenejo, končno pa tudi človeka samega, ki je od narave še vedno povsem odvisen. Ugotovimo lahko, da z ukrepi varujemo le človeka in sicer pred njim samim.

Zakaj tako obnašanje? Če nas je Bog postavil za gospodarje vsem stvarjem, to gotovo ne pomeni, da lahko vse stvari izkoriščamo. Gotovo je v tako velikem zaupanju tudi misel, da bo človek dober gospodar, ki bo svoje "podrejene" uporabljal po zdravi pameti, katero je hkrati prejel. To zaupanje pa človek žal vedno

bolj izkorišča. Razum s svojim razvojem povzroča odklone, ki lahko privedejo do samouničenja. Pravim: samouničenja, ker je misel, da je človek sposoben uničiti svet, preveč napuhnjena. Povečevanje razuma brez preprostosti v srcu je enako nevarno kot kopičenje denarja pri posameznikih. V odnosu do narave to pogosto dokazujemo. Več imamo, več hočemo. Zato je za človeka in tudi za vse človeštvo tako pomembno, da ima do vseh vrednot celosten odnos; da torej poleg razuma uporablja tudi srčno kulturo, doživljanje: spoštovanje in čudenje.

Spoštovanje in čudenje - odnos do narave

Oba pojma spadata med posledice doživljanja, čeprav sta brez pomisleka lahko plod razuma. Delitev na razum in čustva se tu izkaže za vprašljivo; to je tudi prav, saj nam kaže, da je naš odnos resničen le ob celostnem gledanju in so take delitve lahko celo nasilne. Če je razum ogrodje in znanje, je doživljanje pristop do življenja. In oboje skupaj nam omogoča pravi odnos do narave in odnos narave do nas.

Človek, razumsko in čustveno bitje. Človek kot najvišje razvito živo bitje je v vsej polnosti del narave, zato je del narave tudi njegova notranjost, torej duh in duša, razum in doživljanje. Kaže se, da ta komponenta človeka v naravi predstavlja pozitivno spremembo. Kristjani vidimo človeka na višji stopnji življenja, ker ima dušo. Ta pozitivna sprememba pa lahko sama sebe zasiti in uniči. Neka vrsta živali se npr. bohotno razvije, ker je pridobila ugodno lastnost. Ko pa ji zmanjka hrane, in to je ob prevelikem številu nujno, propade. To pa se ne zgodi v primeru, če omenjena pozitivna lastnost ni le trenutna, ampak se enakovredno vključi v verige procesov v naravi. Če se človek s svojimi lastnostmi, ki mu hkrati omogočajo samonadzor, ne bo znal vključiti v naravne procese, bo ostal sam in bo propadel.

Narava je velika neznanka. Dolžni smo jo z razumom spoznavati, doživljanje pa je v tem, da se ji prepustimo. Razum nam je lahko osnova za večje občudovanje, lahko pa ovira - odvisno od našega pristopa. Končno je vse odvisno od tega, kako umevamo svobodo. Na nasilje in samovoljo nam bo narava prej ali slej odgovorila na način, ki bo za nas krut, ob spoštljivem izkoriščanju pa nam bo služila. Sicer pa: kdo pravi, da mora človek preživeti?

Communio KRISTJANOVA OBZORJA

Mednarodna katoliška revija

Trimesečnik
Št. 30, letnik VII(4) - 1992

Izdaja: Predstojništvo Slovenske province
Družbe Jezusove

Glavni in odgovorni urednik: Tomaž Podobnik

Uredniški odbor: Edmund Böhm, Lojze Gosar,
Franc Kejžar, Taras Kermauner, Vinko Kobal,
Lojze Krakar, Tone Kunstelj, Jože Pucelj, Jožef Smej,
Ciril Sorč, Janez Sraka, Anton Štrukelj, Janez Zupet

Lektorica: Marjeta Žebovec

Oblikovalec: Tomaž Gregorič

Tisk: Družina

Naslov uredništva in uprave:
Communio KRISTJANOVA OBZORJA,
Zrinjskega 13, 61000 Ljubljana,
Tel./fax 061/312-643

Naročnina

Letna naročnina: 600 SIT (posamezni izvod 150 SIT);

za inozemstvo: 20 \$US (posamezni izvod 5 \$US)

Način plačevanja:

na žiro račun: 50100-620-133 05 1057111-200018;

na devizni račun: 50100-620-133-7383-99872/9

Naročila: na naslov uprave (Drago Lavrič)

UDK 24